

Kaybolmaya Yüz Tutmuş Geleneksel Türk El Sanatkârlarının Karşı Karşıya Bulunduğu Ticari Sorunların Analizi

Kadir Murat Altıntaş*

Öz

Geçtiğimiz yüzyılın ikinci yarısından itibaren otomasyon sistemlerinin yarattığı ölçek ekonomisi, bireylerin üretim ve tüketim tercihlerini temelden değiştirmiş, dönüşüm sürecinin ticari, ekonomik, teknolojik ve kültürel koşullarına ayak duramayan geleneksel meslekler ve sanatkârlar, birer birer yok olmaya başlamışlardır. Bu çalışmanın amacı, kaybolmaya yüz tutmuş kültürel ve sanatsal değeri bulunan geleneksel Türk el sanatlarını icra eden sanatkârların karşı karşıya bulunduğu ticari sorunların analizi ve olası çözüm önerilerinin belirlenmesidir. Bu çalışmada, T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Esnaf ve Sanatkârlar Genel Müdürlüğü ile Çankaya Üniversitesi işbirliğinde yürütülen Esnaf ve Sanatkârlar Teşvik ve Destek Sistemi Kurulması Projesi çerçevesinde, kaybolmaya yüz tutmuş mesleklerde faaliyet gösteren sanatkârlara ilişkin yapılan, kapsamlı nitel araştırmalar sonucu elde edilen veri ve bilgilerden faydalanılmıştır. Araştırma kapsamında elde edilen sonuçlar çerçevesinde, ilgili sanatkârların yeterli teşvik, kredi ve hibe desteklerinden yoksun oldukları, proje ve finansman konularında yeterli bilgi sahibi olmadıkları, çırak yetiştiremedikleri, tanıtım-pazarlama desteği hususunda sıkıntıları buldukları ve işyerinden yoksun buldukları müşahede edilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Geleneksel Türk El Sanatları, kaybolmaya yüz tutmuş meslekler, geleneksel sanatkârlar, eski Türk kültürü ve sanatı, ticari sorunlar

* Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Bankacılık ve Finans Bölümü - Bolu/Türkiye
kadiraltintas@ibu.edu.tr

1. Giriş

Geçen yüzyılın özellikle ikinci yarısında gözlenen bilimsel ve teknolojik ilerlemelerin ekonomik hayata yansımaları, bireylerin ve toplumların yaşamını sosyal ve kültürel bakımdan derinden etkilemiştir. Nüfus artışıyla birlikte, bireylerin isteklerinin artması ve ihtiyaçlarının çeşitlenmesi, ürün ve hizmetlere olan talebi yükseltmiş, ithal mallara tanınan imtiyazlar ve moda kavramının küreselleşmesi, bireylerin üretim ve tüketim tercihlerinin yanında önceliklerinin de tamamen değişmesine neden olmuştur.

20. yüzyılın ilk yarısında, dönemin önemli meslekleri arasında yer almasına rağmen, değişen ticari, ekonomik, teknolojik ve kültürel koşullara ayak uyduramayan ya da yeterince uyum sağlayamamış bazı tarihi meslekler, aslında bir toplumun gelenek ve görenekleri çerçevesinde sahip olduğu kültür ve sanat düzeyinin bir yansımasıdır. Başka bir ifadeyle, bu meslekler aslında ait oldukları toplumların ortak tarih anlayışı doğrultusunda, kültürel ve sanatsal birikimini, estetik bilincini, yaşam biçimlerini, zevklerini, inanç ve duygu dünyalarını yansıtmaktadır.

Ancak, otomasyon sistemlerinin yarattığı ölçek ekonomisi bir yandan üretim miktarını ve ürün çeşitliliğini artırırken, diğer yandan birim üretim maliyetini (dolayısıyla birim satış fiyatını) önemli ölçüde düşürmüştür. Daha açık bir ifadeyle, kısa sürede üretilebilen adeta sonsuz çeşitlilikteki ürünler ile emek-sabır gerektiren ve daha uzun bir üretim sürecine ihtiyaç duyan geleneksel Türk el sanatları ürünlerinin rekabetinden, soğuk ve ruhsuz “seri üretim ürün ve tasarımlar” maalesef kazançlı çıkmıştır.

Bu süreçte, geleneksel Türk el sanatları olarak da ifade edilebilen kültürel ve sanatsal değeri bulunan tarihi mesleklerden birçoğu, çeşitli nedenlerle kaybolmuş, çok azı ise büyük fedakârlıklarla halen sürdürülmeye çalışılmaktadır. Son yarım yüz yılda, usta-çırak ilişkisi çerçevesinde yürütülen bu meslek türlerinin adeta yok olma riski ile karşı karşıya kalmasının birçok sebebi bulunmakla birlikte, başlıca sebepler arasında dünyadaki bilimsel/teknolojik gelişmeler ile köyden kente göçün artması sayılabilir. Bununla birlikte, nüfus artışı sonucu insanların artan gereksinimlerinin karşılanmasında seri üretim ürünlerin yaygınlaşması ve moda kavramının tüm dünyadaki tüketicileri maddi ve manevi etki altına alması da, geleneksel mesleklerin ve yöresel ürünlerin üretim ve tüketimini olumsuz etkilemiştir. Nihayet, geleneksel

Türk el sanatları ürünlerini, dolayısıyla Türk kültür mirasını yeni nesillere aktarabilecek yeni ustaların yetişmemesi, duvar kilimi dokumacılığı (zilahı), kil ve topraktan yapılan küp (cerencilik), yağ kabı imalatı (hızman), tülü dokumacılığı, çakı ve bıçak yapımı, üzerlik tohumundan nazarlık yapımı, keçi postundan namaz seccadesi yapımı, kökboyalı şal yapımı, keçi kılından kilim dokuma (palaz dokumacılığı), saman çuvalı dokumacılığı (haral), çarpana dokumacılığı, oya örücülüğü, vb. birçok geleneksel Türk el sanatının ve tarihi mesleğin ortadan kalkmasına neden olmuştur. (T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Esnaf ve Sanatkarlar Genel Müdürlüğü 2014: 9-10).

Diğer taraftan, 2003 yılında Paris'te imzalanan ve Türkiye Cumhuriyeti Devletinin de imzaladığı sözleşmeye göre (UNESCO'nun "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi"), ülkelerin geleneksel el sanatları da bu sözleşme kapsamında değerlendirilmiştir. Bu sözleşme, imza sahibi ülkelere çok ciddi bir takım görev ve sorumluluklar da yüklemiştir. Daha açık bir ifadeyle, bu sözleşme çerçevesinde taraf ülkeler öncelikle, somut olmayan kültürel mirasın sürdürülebilirliğini güvence altına almak, belgelendirmek, güncellemek, güçlendirmek ve nesilden nesile aktarılmasını sağlamak ile sorumlu tutulmuştur.

Bu sözleşmeye imza koyan taraf ülkeler, geleneksel el sanatları konusunda toplumsal bilincin ve duyarlılığın artırılması yanında geleneksel el sanatlarının, eğitim-öğretim sistemi ile bütünleştirilmesinden de sorumludur. Ayrıca, bu ülkelerin kitle iletişim araçları ve araştırmacı/egitici desteğiyle somut olmayan kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarımının sağlanmasını desteklemek hususunda da çeşitli görev ve sorumlulukları bulunmaktadır. Bu gelişmeler de açıkça gösteriyor ki, geleneksel Türk el sanatlarının yok olmaması ve yöresel sanatkarların ticari sürdürülebilirliğine katkıda bulunmak adına, ulusal bir gayretin yanında uluslararası sözleşmelerden doğan yükümlülükler de bulunmaktadır.

Bu nedenle, özellikle üretimde "makineleşme ya da otomasyon sistemlerinin" yaygınlaşması nedeniyle, kaybolmaya yüz tutmuş kültürel ve sanatsal değeri bulunan geleneksel meslek erbabı sanatkarların, başlıca finansman, pazarlama/satış, mevzuat, işgücü/istihdam ve üretim/teknoloji ile ilgili sorunlarının analizi, çözüm sürecinde etkinliğin artırılması bakımından büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmada, T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Esnaf ve Sanatkarlar Genel Müdürlüğü ile Çankaya Üniversitesi işbirliğinde

yürütülen Esnaf ve Sanatkârlar Teşvik ve Destek Sistemi Kurulması Projesi (ESDES) çerçevesinde, kaybolmaya yüz tutmuş mesleklerde faaliyet gösteren sanatkârlara ilişkin yapılan kapsamlı nitel araştırmalar sonucu elde edilen veri ve bilgilerden faydalanılmıştır. Bu çalışmanın öncelikli amacı, günümüzde kaybolmaya yüz tutmuş tarihi meslekleri sürdüren sanatkârların karşı karşıya bulunduğu finansman, pazarlama/satış, hukuki/mevzuat, insan kaynakları/istihdam ve üretim/teknoloji ile ilgili sorunları ayrıntılı bir biçimde analiz edilmesi ve sorunların teşhisi aşamasında sıkıntılı noktaların daha net bir biçimde ortaya çıkarılmasıdır. Bunun yanı sıra, bu meslekleri icra eden geleneksel sanatkârların karşı karşıya bulunduğu ticari sorunların ortadan kaldırılmasına yönelik, olası çözüm önerilerini de karar vericilerin kullanımına sunmaktır.

Bu çalışma “Giriş” bölümü de dâhil olmak üzere, beş ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, tarihi mesleklerin ve bu meslekleri icra eden sanatkârların, Türk toplumu için önemi ve küreselleşmenin bu meslekler ve ilgili sanatkârlar üzerindeki olası etkileri açıklanmıştır. Giriş bölümünü takip eden ikinci bölümde, kaybolmaya yüz tutmuş geleneksel meslekler, bu tarihi meslekleri icra eden sanatkârlar ve geleneksel Türk el sanatlarının tanımı, örnekleri ve tarihsel gelişimi üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde ise, araştırmanın yöntemi, sınırlılıkları ve veri seti açıklanmış, kullanılan istatistiksel yöntemler tanıtılmıştır. Ayrıca, T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Esnaf ve Sanatkârlar Genel Müdürlüğü-ESDES projesi kapsamında kaybolmaya yüz tutmuş kültürel ve sanatsal değeri bulunan geleneksel meslekleri icra eden sanatkârlar ile yapılan yüz yüze mülakatlar ve toplantılar ayrıntılarıyla açıklanmıştır. Bununla birlikte, kullanılan örneklem ve veri seti, araştırmanın karşı karşıya bulunduğu sınırlılıklar çerçevesinde değerlendirilmiştir. Dördüncü bölümde, araştırmanın bulgularına yer verilmiş ve bu doğrultuda kaybolmaya yüz tutmuş kültürel ve sanatsal değeri bulunan geleneksel meslek erbabı sanatkârların, günümüz ekonomik koşullarında karşı karşıya bulunduğu finansman, pazarlama/satış, mevzuat, işgücü/istihdam ve üretim/teknoloji ile ilgili problemler ayrıntılı olarak ifade edilmiştir. Beşinci ve son bölümde ise, araştırmanın sonuçları, genel değerlendirmeler ve sanatkârların karşı karşıya bulunduğu başlıca sorunlara ilişkin olası çözüm önerileri sunulmuştur.

2. Geleneksel Meslekler ve Türk El Sanatları

Küresel kitle kültürünün, millî kimlik ve kültürün temel niteliklerini zedelediği, millî kültürel değerlerde erozyona yol açtığı, evrensel kültürel kodlar oluşturduğu düşünüldüğünde, milli kimliğin ve kültürel özgünlüğüyle anlam kazanan yapısının küreselleşmeyle birlikte, ciddi bir tehdit altında olduğu görüşü kuvvetlenmektedir (Göka 2003: 88). Küreselleşme rüzgârının hızlı bir şekilde estiği ve ulusal kültüre yöneldiği günümüzde ulusal kültüre, halk kültürüne bilinçle yaklaşma, koruma sorumluluğu her zamankinden daha fazla önem kazanmaktadır (Kolaç 2009: 19). Başka bir ifadeyle, somut olmayan kültürel mirasın korunması, bu mirasın “sürdürülebilir” kılınmasıyla mümkündür. Yoksa küresel olgular tarafından hızla yok edilip tüketilen ve yeni kuşaklar tarafından sahip çıkılmayan bir miras, eski binalar gibi kendi kendine yıkılıp yok olacaktır. Tıpkı eski çınar ağaçlarının yaşam alanlarının genişletilmesinde yapıldığı gibi, somut olmayan mirasın korunması da yaşam alanlarını ve bağlamalarını korumakla mümkün olur (Ekici 2004: 10).

Günümüz Türkiye’sinde kültürel ve sanatsal değeri olan tarihî öneme sahip birçok meslek kolu, dönüşüme uğramış yaşam tarzları ve değer yargıları nedeniyle, adeta yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Batı hayranlığı olarak ifade edebileceğimiz kültürel yozlaşma ya da benlik kaybı Türk toplumunu derinden etkilemiş, zarif el işçiliği ihmal edilirken, ruhsuz ve soğuk seri üretim mamuller değer görmeye başlamıştır. Bu durum karşısında, geleneksel ve yöresel yetenekler anlamını yitirmiş ya da körelmiş, mesleklerin devamını sağlayabilecek işgücü potansiyeli son derece azalmıştır. Diğer bir ifadeyle, bireyler açısından değişen ve gelişen toplumsal dinamikler nedeniyle, bazı geleneksel Türk el sanatları ve meslekler işlevselliğini yitirmiş ve çağın gerisinde kalmışlardır. Örneğin, geçmişin en önemli toplumsal ulaşım aracı olan at arabaları (ya da atlı taşımacılık), günümüzde özellikle büyük şehirlerde adeta ortadan kalmıştır. Çok az sayıda turizm amaçlı örnekleri dışında, at arabaları ve buna bağlı olarak süsleme, koşum takımları, semer-eğer imalatı gibi tamamlayıcı meslekler de ortadan kaybolmuşlardır. Bu sürece direnen bazı geleneksel el sanatları ise, esas işlev ve anlamlarının dışına çıkılarak, günümüzün turistik beklentileri doğrultusunda hayatta kalmaya çalışmaktadırlar (T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Esnaf ve Sanatkarlar Genel Müdürlüğü 2014: 33).

Geleneksel Türk el sanatları; bir veya birden fazla sanatkarın bilgi ve becerisine dayanan, çevre şartlarına göre değişim gösteren, güzelin yanında yararlıyı da sunan, insan yaşamını kolaylaştıran, ihtiyaçlarını karşılayan, evde veya atölyelerde bütün gün veya boş zamanlarda ya da belli dönemlerde üretilen, geleneksel, bölgesel, fonksiyonel, estetik, artistik, sanatsal, dekoratif, dini, sosyal açıdan sembolik karakter taşıyan, el aleti veya mekanik araçların yardımı ile yapılan ürünler olarak tanımlanabilir. El sanatları ya da halk sanatları aynı zamanda kendi duygularımızı dile getirdiğimiz kendi ihtiyaçlarımızı karşılamak istediğimiz birçok dönemin günümüzde devam eden izleridir. Bu sanat dallarımız geçmişle olan bağlarımızı perçinlediği gibi yarınlarımıza da köprü olmaktadır (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı 2012: 6).

Geleneksel Türk el sanatları alanındaki bazı tarihî meslekleri; çinicilik, bakırcılık, halıcılık, kilimcilik, çeşitli müzik aletleri yapımı, kumaş dokumacılığı, ebru sanatı, tülü-kendir dokuma, taş bebek yapımı, yazma-yemeni, yorgancılık, ahşap oymacılığı, oya işleme, semercilik, gümüş işlemciliği, telkâri-kündekari yapımı, baston yapımıcılığı şeklinde sıralamak mümkün ise de, daha ayrıntılı liste T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü bünyesinde araştırmacıların ilgisine sunulmaktadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 2014). Bu anlamda, kaybolmaya yüz tutmuş kültürel ve sanatsal değeri bulunan geleneksel meslekleri icra eden sanatkar veya zanaat sahibi kişileri ise, ister gezici ister sabit bir mekânda üretim yapan, ekonomik faaliyetini sermayesinin yanısıra bedeni çalışmasına dayandıran, eğitim ve öğretim ile edinilen bilgi ve beceriler yerine el becerisi ve ustalık gerektiren kültürel ve sanatsal işler ile iştigal eden, düşük üretim kapasitesine sahip ve “el emeği-göz nuru” şeklinde yapılan, üretim sürecinde teknolojik araç ve gereçlerden sınırlı ölçüde yararlanan girişimciler olarak tanımlamak mümkündür.

Geleneksel Türk el sanatlarının yüzyıllardır büyük çeşitlilik içinde insanlarımızın duygularını, sanatsal beğenilerini aktarma aracı olduğu bilinmektedir. Bir kültür unsuru olan geleneksel el sanatları toplumun yaşam seviyesini, zekâsını, üretildikleri dönemin özelliklerini, toplumların tarihîni yansıtmaktadır. Bir yörenin kuşaktan kuşağa aktarılmaya değer sosyal yaşam tarzlarının ve simgelerinin yanı sıra, maddi kültür unsurlarının da taşınması gerekir. İnsanlarımıza her türlü ilim, teknoloji ve diğer bilgilerinin verilmesinin yanı sıra, kendi kültürüne ve tarihî geçmişine karşı saygılı, bilinçli ve

koruyucu bir nesil yaratılması, onlara bu yönde gereken eğitimin verilmesi ile sağlanabilir (T.C. Kastamonu İl Özel İdaresi 2014).

Diğer taraftan son yıllarda, geleneksel el sanatları, turizm endüstrisi ile yoğun etkileşime girmekte ve turistlerin alışverişlerinde özel bir yer tutmaktadır. Turistin gittiği yerde otantik mallar satın almasına sebep olan güdüler normal satın alma davranışıyla ilgili güdülerden çok farklıdır. Turistin yanında götürdüğü hediyelik eşyalar, adeta geçirdiği kültürel tecrübenin bir delili veya sertifikası anlamına gelmektedir (Çalışkan 2009: 16). Turizmin kültürel bakımdan da gelişmesine katkı sunabilecek en önemli desteklerden biri olan geleneksel el sanatları ürünleri, özellikle geçtiğimiz yüzyılın son çeyreğinden itibaren turistik anlamda büyük bir öneme sahip olmuştur. Geleneksel Türk el sanatlarının yok olmasını engellemek ve anılan tarihî meslekleri icra eden sanatkarların ticari açıdan sürdürülebilirliğine katkıda bulunmak adına, son 10 yılda çok sayıda araştırma ve proje (OKA 2012) yapılmıştır. Bu çalışmalarına büyük çoğunluğu (Bayazıt vd. 2012: 901, Öter 2010: 178, Can 2013: 264-265, Yolcu 2014: 1731, Başaran ve Kılıç 2014: 19, Gök ve Tuna 2013: 1, Hocaoğlu vd. 2013: 13, Kara 2011: 63, Uygur ve Baykan 2007), geleneksel Türk el sanatları ürünlerini, özellikle turizm sektöründe değerlendirmek hususunda yoğunlaşmaktadır. Bu yolla geleneksel ürünlerin satış miktarını artırarak, sanatkarların finansal anlamda hayatta kalabilmelerine olanak sağlanması hedeflenmiştir. Her ne kadar bu yönelimin ortaya çıkaracağı olası tehlikelere dikkat çeken görüşler bulunsadahi (Kahveci 1998: 392, Öztürk 2005: 72), son yıllarda ortaya çıkan genel temayül bu yönde gerçekleşmiştir. Diğer taraftan, kent müzeleri de, geleneksel Türk el sanatlarının yaşatılması ve bu meslekleri icra eden sanatkarların hayatta kalabilmeleri için bir diğer alternatif çözüm yolu olarak önerilmiştir (Mercin 2004: 91).

3. Araştırmanın Yöntemi, Sınırlılıkları ve Veri Seti

Bu çalışmada, anılan meslekleri icra eden sanatkarların desteklenmesi ve dolayısıyla geleneksel Türk el sanatlarının yok olmaması amacıyla, ilgili alanyazından farklı olarak, doğrudan kaybolmaya yüz tutmuş kültürel ve sanatsal değeri bulunan tarihî meslekleri icra eden (ya da geleneksel Türk el sanatları ile iştigal eden) sanatkarların, ticari faaliyetlerini sürdürürken karşı karşıya kaldıkları sorunların ayrıntılı bir biçimde analiz edilmesi hedeflenmiştir. Bu anlamda, sanatkarların karşı karşıya oldukları sorunların analizi ve bu

sorunlara yönelik olası çözüm önerilerinin geliştirilmesi, aslında geleneksel Türk el sanatları üretiminin de varlığını devam ettirmesi anlamını taşımaktadır. Ortaya çıkan sorunların analizi doğrultusunda ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından alınacak tedbirler, küreselleşmenin sanatkarlar üzerinde yarattığı yoğun ticari baskıyı hafifletecek, çırak bulmada yaşanan güçlükleri ortadan kaldıracak ve böylece usta-çırak ilişkisi çerçevesinde geleneksel Türk el sanatlarının nesiller boyunca aktarımı da gerçekleşeceği için, bu meslekler ve sanatlar sonsuza dek varlığını sürdürebilecektir.

Betimsel nitelikli bu çalışmada süreç ilk olarak, nitel araştırma tekniklerinden doküman incelemesi yoluyla başlamıştır. Doküman incelemesi çerçevesinde yapılan literatür taraması yöntemiyle, ham veri ve bilgiler toplanmış ve sınıflandırılmıştır. Daha sonra, araştırılan konu başlıklarında elde edilen veri ve bilgilerin değerlendirilmesini müteakip, bir kısım yazılı materyaller incelenmiş ve ilgili paydaşlar ile yapılacak mülakat ve görüşmeler öncesi, yeterli veri ve bilgi birikimi sağlanmıştır.

Proje kapsamında, ikinci aşamada, ilgili paydaş kuruluşlar (T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, Gelir İdaresi Başkanlığı, Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu, Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri Birlikleri Merkez Birliği, Kredi Garanti Fonu, Halk Bankası, Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme Başkanlığı-KOSGEB, Ankara Büyükşehir Belediyesi, Ankara Kalkınma Ajansı, Gazi Üniversitesi, Türk El Sanatları Tanıtma Derneği, Yunus Emre Kültür Vakfı, Türkiye Madeni Eşya Sanatkarları Federasyonu, Türkiye Ağaç İşleri Esnaf ve Sanatkarları Federasyonu, Türkiye Umum Ayakkabıcılar Federasyonu, Türkiye Terziler, Konfeksiyoncular ve Giyim Sanatkarları Federasyonu) ile yapılan görüşmeler çerçevesinde, geleneksel Türk el sanatları ile iştigal eden sanatkarların karşı karşıya buldukları sorunlar ve bu sorunlara ilişkin olası çözüm önerileri, yapılan görüşmeler yoluyla elde edilmiştir.

İkincil veriler kullanılarak yapılan bu çalışmadan sonraki üçüncü aşamada, ilgili sanatkarlar ile onları temsil eden meslek odaları yetkilileriyle bir dizi karşılıklı görüşmeler ve toplantılar gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu nitel araştırmaların temelini, konuya müdahil tüm paydaş kişi ve kurumların katılımıyla gerçekleşen ODAK Grup Toplantısı teşkil etmektedir. Bu anlamda,

ilgili paydaş kişi ve kuruluşların katılımıyla gerçekleştirilen ODAK Grup Toplantısının asıl amacı, tarihî mesleklerde faaliyet gösteren sanatkarların sorunlarının belirlenmesi ve olası çözüm önerilerinin geliştirilmesidir.

Toplantı, anılan sanatkarların karşı karşıya buldukları çeşitli sorunlar ve bu sorunlara yönelik olası çözüm önerilerinin tartışıldığı, ikisi öğleden önce ve ikisi öğleden sonra olmak üzere, toplam dört oturum üzerinden gerçekleştirilmiştir. Toplantı, finansman, pazarlama/satış, hukuki/mevzuat, insan kaynakları/istihdam ve üretim/teknoloji ile ilgili sorunların ve çözüm önerilerinin tartışıldığı öğleden önceki iki oturum, anılan sanatkarların mevcut sorunlarının öncelik sırasına konulduğu öğleden sonraki üçüncü oturum ve öncelikli sorunlara getirilen çözüm önerilerinin masa başkanları tarafından takdim edildiği, öğleden sonra gerçekleştirilen dördüncü oturum şeklinde icra edilmiştir.

Toplantının amacına uygun olarak, Türkiye genelini temsil edecek sanatkarlar ve katılımcılar toplantıya davet edilmiştir. Toplantıya, kaybolmaya yüz tutmuş kültürel ve sanatsal değeri olan geleneksel mesleklerde faaliyet gösteren sanatkarların yoğun olduğu illerden temsilciler davet edilmiştir. Bu illerin sanatkar odaları ve esnaf birliklerine davet yazısı gönderilerek, illerde bulunan bu tür sanatkarların ve/veya meslek temsilcilerinin, Odak Grup toplantısına katılımının sağlanması rica edilmiştir.

Bu toplantıda, katılımcıların finansman, pazarlama/satış, hukuki/mevzuat, insan kaynakları/istihdam ve üretim/teknoloji ile ilgili sorunların ve çözüm önerilerinin ayrıntılı olarak belirlenmesi için, katılımcılar, odak gruplara ayrılmıştır. Katılımcılar bu şekilde yedi ile dokuz kişi arasında değişen gruplar halinde beş masaya dağıtılmıştır. Her gruptaki katılımcı sayısı, hem grupta yer alan tüm katılımcıların görüşlerinin ifade edilmesine olanak tanıyacak kadar küçük, hem de görüşlerin çeşitliliğini sağlamak için yeterli büyüklükte tutulmuştur. Ayrıca, değişik görüşlerin ortaya çıkabilmesi ve geniş bir yelpazeden görüş alabilmek için her grupta, farklı kurum ve farklı illeri temsil eden katılımcıların yer almasına dikkat edilmiştir.

Nihayet, dördüncü aşamada ise, ilgili proje kapsamında, Kırşehir'de Ahilik Haftası nedeniyle bir araya gelmiş bulunan geleneksel sanatkarlar ile yapılan yüz yüze mülakatlar bulunmaktadır. 26 Eylül 2013 tarihinde Kırşehir'de gerçekleştirilen Ahilik haftası etkinlikleri kapsamında, "Kaybolmaya Yüz

Tutmuş Geleneksel Türk El Sanatları” konusunda faaliyette bulunan sanatkarlar ile yüz yüze görüşmeler ve mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Mülakata katılan sanatkarların faaliyet alanları, baston yapımı, ağaç oyma, gümüş işleme, ebru sanatı, telkâri ve sedef işlemeciliğidir. Mülakatlara iştirak eden tüm katılımcıların, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından verilmiş sanatçı belgesi olup, eğitim durumları genelde orta ve yükseköğrenim düzeyindedir. Mülakat yapılan kişilerin gündeme getirdikleri sorunlar ve çözüm önerileri ile ilgili görüşler, ilk üç kişiden sonra aynısını tekrar etmeye başladığı için, görüşmelere yedinci kişiden sonra devam edilmemiştir. Mülakat esnasında sanatkarlara, finansman, pazarlama/satış, hukuki/mevzuat, insan kaynakları/istihdam, üretim/teknoloji olmak üzere beş ana başlıkta, bir soru formu yardımıyla çeşitli açık uçlu sorular yöneltilmiştir.

4. Araştırmanın Bulguları

Araştırmanın bulguları, T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Esnaf ve Sanatkarlar Genel Müdürlüğü bünyesinde yürütülen ESDES projesi kapsamında genel olarak dört aşamada sürdürülen çalışmalar neticesinde elde edilmiştir. Bu çalışma kapsamında, kaybolmaya yüz tutmuş geleneksel Türk el sanatları ile iştigal eden sanatkarların karşı karşıya bulunduğu ticari sorunlar hususunda, projenin ilk iki aşamasından (doküman incelemesi ve ilgili paydaş kuruluşlar ile yapılan yüz yüze görüşmeler) elde edilen veri ve bilgilerden yararlanarak ulaşılan bulgular aşağıda özetlenmektedir:

1. Kaybolmaya yüz tutmuş meslekler veya geleneksel Türk el sanatlarına ilişkin kapsamlı bir tespit ve tescil çalışması bulunmamaktadır. Geleneksel birikimlerimize dair herhangi resmî bir döküm kaydının bulunmaması, kamuoyunda ve bürokrasi de net bir tanım birliğinin oluşmasını engellemektedir. Kamu kurumları tarafından yapılan çalışmalar arasında da kesin sınırlarla çizilmiş bir meslek ve sanat dalı tanım ve sınıflandırmasının olmaması, sanatkarın hemen hemen her resmî başvurusunda veya teşebbüsünde karşısına bir sorun olarak çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle, kamu kurum ve kuruluşları arasında konuya ilişkin yapılan çalışmalarda gözlenen dağınıklık ve koordinasyon eksikliği, elde edilen verilerin güvenilirliğini riske atmaktadır. Farklı kamu kurum ve kuruluşlarının farklı araştırma yöntemleri kullanması (bazen de aynı hususu başka bir birimin yeniden araştırması) ve araştırma sonuçlarını yayınlamaması, sağlıklı ve güncel bir geleneksel Türk el sanatları veri tabanının oluşturulmasını bugüne kadar engellemiştir.

2. T.C. Maliye Bakanlığı tarafından tamamen iyi niyetle çıkarılan geleneksel Türk el sanatlarını icra eden sanatkarlara getirilen gelir vergisi muafiyeti, uygulamada bazı sorunlara yol açmaktadır. Örneğin, vergi muafiyeti kapsamında olduğu için vergi kaydı bulunmayan bu tür sanatkar, ticari bankalardan kredi alamamakta hatta kredi kartı temininde dahi güçlükler çekmektedir. Öte yandan, kaybolmaya yüz tutmuş meslek erbabı sanatkarlar işlerini geliştirip yanlarında birden çok işçi/çırak çalıştırmaya başladıklarında, vergi muafiyeti haklarını kaybetmektedirler. Bu durumda ilgili konuda çalışan işletmelerin desteklenmesinden vazgeçilmekte ve işletmelerde daha fazla sayıda sanatkarın çalışabilmesinin önüne geçilmektedir.

3. Baş döndürücü bir hızla gelişen teknolojik ve bilimsel araştırmalar, hayatın doğal akışı gereği bazı geleneksel Türk el sanatlarının sürdürülebilirliğini engellemektedir. Küresel dünyanın bu yok edici akımı karşısında durabilmek neredeyse mümkün değildir. Başka bir ifadeyle, işlevselliğini yitiren bazı geleneksel Türk el sanatlarının ve mesleklerin ticari olarak sürdürülebilirliği söz konusu olmadığı için, çeşitli kamu kaynaklı kredi veya hibe paketleriyle desteklenmediği takdirde kaybolmaları kaçınılmazdır (örneğin; kilim dokumacılığı, üzerlik yapımıcılığı, yorgancılık, kazazlık, hasırcılık, çarık yapımı, nalın yapımı, süpürge imalatı gibi).

4. Genelde tek başına nadiren bir çırak yardımıyla geleneksel sanatlarını icra eden sanatkarın proje oluşturma ve finansman olanaklarından yararlanma becerisi yeterince gelişmemiştir. Bu konularda sistematik bir danışmanlık veya destek hizmetinden yoksun olan meslek erbabı, proje geliştirme hususunda yeterli idari ve teknik altyapısı da bulunmadığı için geleceğe ilişkin umutlu bir beklenti içinde olamamaktadır. Tamamen bir aşk ve gönül bağlılığı ile sanatını sürdüren bu şahısların, mevcut bankacılık sisteminin olanaklarından veya benzeri yurtiçi/yurtdışı kuruluşlarca verilen proje desteklerinden yeterince yararlanamaması, sanatının gelişimini olumsuz etkilemekte, istihdama katkı sağlayamamakta, diğer taraftan üretimde kullanılan donanımın belirli bir standarda ulaşmasını engellemektedir. Örneğin, KOSGEB veya AB tarafından verilen kredi, hibe ve desteklere ilişkin uygulanan işlemlerin oldukça kapsamlı ve karmaşık oluşu, bu tip projelerin geleneksel sanatkarlar tarafından kullanım olanaklarını kısıtlamaktadır.

5. Kaybolmaya yüz tutmuş kültürel ve sanatsal değeri olan meslek erbabının asıl sorunu, etkin bir pazarlama stratejisinden yararlanamıyor olması, ürün-

lerini sergileyebilecek bir işyeri veya teşhir salonunun bulunmaması ve asıl önemlisi son derece kısıtlı, adeta tesadüfi satış imkânına sahip olmasıdır. Sanatkarların günümüzde, pazarlama ve satış hususunda herhangi bir girişimi söz konusu olmayıp, neredeyse müşteriyi bekler bir konumdadır. Bununla birlikte, geleneksel Türk el sanatları ürünleri, ambalajlama ve sunum konularında da çağın çok gerisinde kalmıştır. Sürdürülebilirliğin yegâne yolu, her zaman tatminkâr bir satış hasılatı elde edilmesinden geçmektedir. Geleneksel Türk el sanatlarına olan talebin daralması nedeniyle, bu imkândan yoksun olan sanatkar, genelde sanatına odaklanmak ve yaratıcılığını ortaya koymak yerine, öncelikle kendisinin ve ailesinin geçimini sağlayabilecek-hayatını idame ettirebilecek-profesyonel bir işe sahip olmayı hedeflemektedir. Daha sonra da, sanatını profesyonel biçimde sürdürmek yerine, “hobi” kapsamında devam ettirmeyi tercih etmektedir.

6. Geleneksel sanatlarla iştigal eden meslek erbabı, tanıtım ve markalaşma sorunu yaşamaktadır. Şöyle ki, tüketiciler arasında geleneksel sanatlara ilişkin yeterli bir bilgi birikimi söz konusu olmayıp, sadece asgari düzeyde bir algı mevcuttur. Bu durumun asıl nedeni, ilgili kamu/özel kuruluşların bu tip mesleklerin tarihî önemi ve toplumsal faydaları hususunda kamuoyunu yeterince bilinçlendirmemiş olmalarıdır. Bununla birlikte, ustalara ve ürünlere yönelik herhangi bir markalaşma çabası da bulunmamaktadır. Bu toplumsal ilgisizliğin sonucu da, doğrudan sanatkarın satış rakamlarına yansımaktadır.

7. Ahilik geleneğinin kapsadığı zanaat tamamen gönül, emek ve sabır işidir. Ancak, günümüzde kaybolmaya yüz tutmuş meslek erbabı sanatkar, çırak istihdam etmede büyük sorunlar yaşamaktadır. Sorunun temelinde ise, sosyal güvenlik primlerinin yüksek oluşu ve çıraklık hususundaki genel eğitim/öğretim sorunlarıdır. Günümüzde sanatkar açısından çırak yetiştirmenin hiçbir motivasyonu bulunmamaktadır. Şöyle ki, sanatkarın çırak bulması, sonrasında uzun bir süre emek harcaması, hele ki bu istihdam maliyetleriyle hiç de gerçekçi değildir. Ne yazık ki benzer tablo, çırak açısından da geçerlidir. Her iki taraf açısından da mevcut sistem sorunludur ve uzun vadede sürdürülebilirliği mümkün görünmemektedir.

8. Kaybolmaya yüz tutmuş geleneksel Türk el sanatları ile uğraşan sanatkar, üretim yapabileceği ve ürünlerini sergileyebileceği, kendine ait bir işyeri açmakta zorlanmaktadır. Genelde, ailesi ile birlikte yaşamakta olduğu evinin bir bölümünde, tamamen amatör bir ruh ile sanat üretmektedir. Diğer ta-

raftan, müşterilerin karşısında çıkıp ürünlerini sergileyebileceği bir işyerinden yoksun olmaları, satış yapabilmek için yılda sadece birkaç kez yurdun çeşitli bölgelerinde düzenlenen sergi/fuar gibi etkinliklere mahkûm olmalarına neden olmaktadır. Bu sergi ve fuarların büyük bölümü de tanıtım eksikliği, yanlış fuar yeri seçimi ya da düşük ürün çeşitliliği gibi nedenlerle sönük ve verimsiz geçebilmektedir. Ayrıca, bu tip sergi ve fuarlarda yer alan Çin malı ve sanat değeri olmayan ithal ürünler ile fiyat rekabeti de mümkün olamamaktadır. Hâlbuki sanatkar açısından bir işyerine sahip olmak sadece üretim, teşhir ve satış kolaylığı değil, aynı zamanda sanatına yoğunlaşabilme adına da vazgeçilmezdir. Diğer taraftan, geleneksel Türk el sanatlarında, kaliteli üretim yapabilmek için kaliteli hammaddeye ihtiyaç vardır. Ancak, kaybolmaya yüz tutmuş meslek erbabı sanatkar, hammadde temininde, hele hele kaliteli hammadde temininde ciddi zorluklar yaşamaktadır. Son yıllarda, yurt içindeki hammadde üretimi düşüş eğiliminde olup, satış fiyatları ise tersine yükseliş eğilimindedir. İthal hammadde fiyatları ise, döviz kurları üzerinden belirlendiği için sürekli değişkenlik göstermektedir (Örneğin, ebru sanatının icrasında kullanılan boya ithal edilmektedir).

9. Etkin çalışan bir finansman desteği, kaybolmaya yüz tutmuş meslekler açısından hayati öneme sahip bir konudur. Ancak, genelde esnaf odalarına dahi kayıtlı olmayan sanatkar, esnaflara yönelik hiçbir kredi ve teşvik desteğinden yararlanamamaktadır. Kayıtlı olanlar ise, Esnaf Sanatkar Kredi Kefalet Kooperatifleri (ESKKK) tarafından sağlanan kredileri, ağır kefalet ve ipotek şartları nedeniyle tercih etmemektedir. Sonuçta, finans sistemine dair yeterince bilgi sahibi olmayan sanatkar, yüksek maliyetli fon temin etmek zorunda kalmakta ve işini/sanatını geliştirebilecek imkânlardan yoksun kalmaktadır.

10. Geleneksel el sanatları ürünlerinin en önemli alıcısı konumundaki T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Döner Sermaye İşletmesi Merkez Müdürlüğü-DÖSİMM, kaybolmaya yüz tutmuş geleneksel meslek erbabı sanatkarın desteklenmesi hususunda, çok önemli görev ve sorumlulukları bulunmaktadır. Ancak, gerek ürünlerin seçimi, gerekse ürün bedellerinin ödenmesi sürecinde, sanatkarların uzun bir süredir devam eden çeşitli sıkıntıları bulunmaktadır. Örneğin, ürün bedellerinin çok geç ödenmesi veya ürün alımında bir standardizasyonun bulunmaması, sanatkarların çok sık telaffuz ettiği problemler arasındadır. Ayrıca, bu mağazalar çok uzun bir süredir (yaklaşık

6-7 yıldır) sanatkârlardan herhangi ürün satın almamaktadır. Bu çerçevede, sistem ve sistemin bileşenleri açısından stratejik öneme sahip bir kurum olan DÖSİMM (veya geleneksel el sanatları mağazaları) mağazalarının, daha ileri görüşlü bir bakış açısıyla yeniden yapılandırılması gerekmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde, ilgili projenin son iki aşamasından (ilgili kişi ve kurumların katılımıyla gerçekleştirilen ODAK Grup Toplantıları ve Kırşehir’de ilgili sanatkârlar ile gerçekleştirilen yüz yüze mülakatlar) elde edilen veri ve bilgilerden yararlanarak ulaşılan bulgular yer almaktadır. Geleneksel Türk el sanatlarını icra eden sanatkârların karşı karşıya bulunduğu ticari sorunlar, beş ana bölümde (finansman, pazarlama/satış, hukuki/mevzuat, insan kaynakları/istihdam ve üretim/teknoloji) sınıflandırılmıştır. Bu süreçte, ilgili sanatkârlar açısından karşı karşıya kalınan sorunlar öncelik sırası dâhilinde şöyle özetlenmektedir:

İlgili Sanatkârların Öncelik Sırasına Konulan Finansman Sorunları

1. Finansman konusundaki sıkıntılar nedeniyle, sanatkârların sanatına yoğunlaşamaması ve yaratıcılıklarının körelmesi,
2. Sanatkârların, ticari bankalardan kredi alma imkânının sınırlı olması,
3. Sanatkârların destek amaçlı proje üretim kapasitesinin yetersiz olması ve bu konuda danışmanlık hizmetleri maliyetinin yüksek olması,
4. Sanatkârların, tüccar ve sanayici kesimi ile aynı şartlarda kredi kullanmak zorunda kalması,
5. Mali sicil affının bankalar tarafından etkin bir biçimde uygulanmaması.

İlgili Sanatkârların Öncelik Sırasına Konulan Pazarlama/Satış Sorunları

1. Bilinirlik ve tanıtım konusunda çok ciddi sorunların bulunması,
2. Makine ile imal edilen ve ithal ürünlerin yarattığı haksız rekabet,
3. E-ticaret konusunda yaşanan eksiklikler,
4. Müşterilerin, ürünlere dair orijinallik kaygısının bulunması,
5. Bazı ürünlerin, görüntü ve içerik itibarıyla günlük kullanıma uygun olmaması.

İlgili Sanatkârların Öncelik Sırasına Konulan Hukuki/Mevzuat Sorunları

1. Bu meslekler için vergi muafiyeti uygulamasının geniş kapsamlı olmaması,
2. Sahte veya yetersiz ürünlerin piyasada herhangi denetimden yoksun bir biçimde rahatlıkla dolaşması,
3. Vergi muafiyeti ile ilgili şartların ağır olması,
4. KDV uygulamalarının üretim maliyetlerini artırması,
5. Büyük alış/veriş merkezlerinin yarattığı rekabet.

İlgili Sanatkârların Öncelik Sırasına Konulan İnsan Kaynakları/İstihdam Sorunları

1. Sanatkârların kazançlarının istihdam sağlamada yeterli olmaması,
2. Yeni çırak yetiştirmede yaşanan sorunlar,
3. Eğitim sisteminin mesleki eğitimin gelişmesini desteklememesi,
4. Çırak bulunmasında yaşanan sorunlar ve çıraklığa talebin olmaması,
5. Ustaların mesleğin püf noktalarını yeni nesillere aktaramaması.

İlgili Sanatkârların Öncelik Sırasına Konulan Üretim/Teknoloji Sorunları

1. Sanatkârların işbirliği için bir araya gelmemesi,
2. Bazı teknolojik üretim yöntemlerinin, ürünlerin sanatsal değerini azaltması,
3. Aracılar nedeniyle hammadde maliyetlerinin yükselmesi ve hammadde temini konusunda yaşanan sorunlar,
4. Ustaların sanatsal yönden kendilerini geliştirememesi,
5. Gelişen teknolojiden (örneğin, bilgisayar kullanımı vb.) sanatkârların yeterince faydalanamaması.

Araştırma kapsamında ilgili sanatkârların korunması ve desteklenmesine yönelik, diğer bir ifadeyle karşı karşıya buldukları mevcut sorunların ortadan kaldırılmasına dönük olası çözüm önerileri aşağıda özetlenmektedir.

1. Ülke genelinde, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının gözetiminde kapsamlı bir ürün ve usta dökümü çıkarılmalıdır. Ayrıca, kaybolmaya yüz tutmuş mesleklere ilişkin sistemin bileşenleri arasında resmi olarak bir tanım ve sınıflandırma birliği oluşturulmalıdır. Konu ile ilgili ülke genelinde var olan tüm bilgi ve dokümanlar tek çatı altında toplanarak, merkezi bir veri tabanı meydana getirilmesi ve bu konudan sorumlu resmi bir kurumun ihdas edilmesi oldukça faydalı olacaktır. Ayrıca, yabancı benzer ürünlerden ayırımının yapılabilmesi için akademik düzeyde araştırmalar yapılmalı/yayınlanmalı ve geleneksel birikimlerimiz arşivlenmelidir.

2. Gelir Vergisi Kanununun 9 uncu maddesinin birinci fıkrasına 6322 sayılı Kanunla eklenen (8) numaralı bent hükmü uyarınca; geleneksel, kültürel, sanatsal değeri olan ve kaybolmaya yüz tutan meslek kollarında faaliyette bulunanlar, esnaf muafılığından yararlanabilmektedir. Ancak, ilgili sanatkârlar, bu muafiyetin kapsamının genişletilmesini arzu etmektedirler; şöyle ki, gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerine bağlılık arz edecek şekilde faaliyette bulunanlar veya ticari, zirai veya mesleki kazancı dolayısıyla gerçek usulde gelir vergisine tâbi olanlar, bu muafiyetin kapsamı dışında tutulmaktadır. Öte yandan, bu tür mesleklere ilişkin sunulan destek ve teşvikler, sanatkârın işleri bakımından belirli bir ölçek büyüklüğüne ulaşmasıyla sonlandırılmamalıdır. Çünkü burada asıl desteklenen kaybolmaya yüz tutmuş kültürel ve sanatsal değeri bulunan mesleklerdir. Ayrıca, bankacılık sisteminin kredilendirme sürecinde, kaybolmaya yüz tutmuş meslek erbabı ile tüccar/sanayici kesimini, benzer koşullar ve şartnameler ile karşı karşıya bırakmayacak düzenlemelere ihtiyaç bulunmaktadır.

3. İşlevselliğini yitiren bazı geleneksel el sanatları ürünlerinin veya ticari olarak sürdürülebilirliğini yitirmiş mesleklerin, kamu kaynaklarından sağlanacak hibe ve teşviklerle desteklenmediği takdirde, yok olmaları kaçınılmazdır. Bu nedenle, geleneksel el sanatları ürünlerinde maliyetlerin aşağıya çekilmesi adına, KDV oranının düşürülmesi veya tamamen kaldırılması faydalı olacaktır. Ayrıca, hammadde ithalatı ile işyeri veya makine/teçhizat modernizasyonunda gümrük muafiyeti ve modernizasyon desteği sağlanmalıdır. Öte yandan, ESKKK tarafından kullanılan kredilerin faizsiz verilmesi veya kefalet/ipotek şartlarının kaldırılması, sanatkârları finansal anlamda rahatlatacaktır.

4. Kaybolmaya yüz tutmuş meslek erbabı sanatkarların, üçüncü bir taraftan herhangi bir destek almadan proje üretebilmesi veya çeşitli dış finansman olanaklarından yararlanabilmesi mümkün değildir. Bu nedenle (örneğin, konfederasyon tarafından kurulan ve yönetilen) merkezi bir web sitesi aracılığıyla kredi, hibe ve teşviklere ilişkin bilgiler paylaşılmalı ya da bu kesime yönelik yerel yönetimler, kültür il müdürlükleri veya birlikler-odalar bünyesinde oluşturulacak “proje ve finansman danışmanlığı” biriminden yardım alabilmeleri sağlanmalıdır. Bununla birlikte, bu kesime yönelik KOSGEB hibe ve destek başvurularında kullanılan mevcut uygulanan işlemler sadeleştirilmeli ve KOSGEB’in eğitim ve danışmanlık hizmetleri tecrübesinden sistematik bir biçimde yararlanabilme olanağı sağlanmalıdır. Ayrıca, KOSGEB desteklerinden bu meslek kollarında faaliyette bulunan esnaf ve sanatkarlara özel kota ayrılmalı ve fuar desteği genişletilmelidir.

5. Kaybolmaya yüz tutmuş meslek erbabı sanatkar açısından en önemli sorun (belki de diğer tüm sorunların asıl kaynağı), sanatkarın tatminkâr satış rakamlarına ulaşamamasıdır. Bu anlamda, geleneksel Türk el sanatları ürünlerinin pazarlama ve satışına yönelik kamu gözetim ve denetiminde bir web sitesi hazırlanmalı, üreticilere (kamu kalite garantisi desteğinde) yurt içi/dışı satış ve tanıtım olanağı sunulmalıdır. Öte yandan, geleneksel Türk el sanatları ürünlerinin dış piyasalarda tanıtılması ve pazarlama/satış imkânlarının artırılması için, ürünlerin yurt dışı sergi ve fuarlara katılımı, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarınca desteklenmelidir. Daha açık bir ifadeyle, bu süreçte ihracatı kolaylaştırıcı ve teşvik edici önlemler alınmalıdır (Örneğin, sanatkarların vizesiz yurtdışına çıkışlarına yönelik düzenlemeler, diplomatik kargo sisteminin işlevselliğinin artırılması vb.). Ayrıca, kamu kurum ve kuruluşlarının yıllık bütçeleri içerisinde yer alan tanıtım-temsil giderleri kalemi, sadece geleneksel Türk el sanatları ürünleri arasından kullanılmalıdır. Bu süreçte yerel yönetimler ve TESK gibi meslek kuruluşları, daha aktif rol almalı ve bu kesime yönelik satış ve tanıtım imkânları yaratmalıdır (Örneğin, yılın belirli dönemlerinde büyükşehir belediyeleri veya TESK sergi ve fuar organizasyonları düzenlenmelidir). Bunun yanı sıra, özellikle büyükşehir belediyeleri, düzenleyecekleri kurslar ile yeni sanatkarların yetişmesine destek olurken, mevcut sanatkarlara da satış/tanıtım yeri tahsis ederek, sanatlarının devam etmesine katkıda bulunabilirler. Turizm bölgelerinde geleneksel Türk el sanatları için il özel idareleri veya yerel yönetimler tarafından özel satış ve tanıtım ofisleri oluşturulmalıdır. Ayrıca, T.C. Kültür ve Turizm

Bakanlığı'na bağlı müzelerde, geleneksel Türk el sanatlarına ilişkin satış ve tanıtım standının açılması, rutin hale getirilmelidir.

6. Ürünlerin ve sanatkârların markalaşması ve standardizasyon esastır. Bu konuda Türk Patent Enstitüsü ile Türk Standartları Enstitüsüne önemli görev düşmektedir. Diğer taraftan, günümüzün popüler kavramlarından biri, organik üretimdir. Bilindiği üzere, bu tür ürünler diğerlerine nazaran daha sağlıklı ürünlerdir. Özellikle son yıllarda ithal tekstil ürünlerinde, sağlığa zararlı (kanserojen) hammadde veya yarı-mamul kullanıldığı, basın/yayın organlarından sıkça gündeme getirilmektedir. Bu anlamda, geleneksel Türk dokuma ürünleri “organik” olarak nitelendirebileceğimiz, yani üretim sürecinde herhangi atık veya katkı maddesi bulundurmayan ürünlerdir. Çok izlenen TV kanallarının, en çok izlenen saatlerinde yayınlanmak üzere, geleneksel Türk el sanatlarını ve ustalarını tanıtan kamu spotları hazırlanmalı ve bu konu özellikle vurgulanmalıdır. Böylece, kamuoyu geleneksel Türk el sanatları ürünlerinin tüketimi hususunda bilgilendirilmiş ve bilinçlendirilmiş olacaktır.

7. Geleneksel Türk el sanatlarının yok olmaması için, usta-çırak sisteminin sürdürülmesi zaruridir. Bu nedenle kaybolmaya yüz tutmuş meslek erbabı sanatkârın (yanında çırak istihdam etmek koşuluyla) kendisine ve çırağına sigorta prim muafiyeti sağlanmalıdır. Ayrıca, yetiştirilen her çırak için ustalara maddi destek sağlanmalıdır. Çocuk Esirgeme Kurumları, Gazi Rehabilitasyon Merkezleri ya da Islah Evleri gibi kurumlarda yerleşik gençlerin, hem toplum hayatına adapte olmaları, hem de bir sanat öğrenebilmeleri için bu tür geleneksel mesleklere yönlendirilmelidir. Ülkemizde meslek liseleri dışında, el becerisini ve yeteneği ortaya çıkarmaya yönelik herhangi bir eğitim/öğretim sistemi bulunmamaktadır. İlköğretimden başlayarak eğitim müfredatı içerisine çocuk ve ergenin yeteneğini ve el becerisini geliştiren kültür-sanat dersleri eklenmelidir. Bu dersler, geleneksel Türk el sanatlarını tanıma ve öğrencinin bu sanatlara ilişkin estetik algısını geliştiren bir çerçeve dâhilinde işlenmelidir.

8. İşyeri, kaybolmaya yüz tutmuş birçok meslek kolu için çok önemlidir. Sistemin daha profesyonel biçimde çalışabilmesi için (yani ilgili sanatkârın ticari sürdürülebilirliğine katkıda bulunmak adına), sanatkârın bir işyerinin olması, böylelikle hem üretim hem de doğrudan satış imkânına sahip olması gerekmektedir. Bu anlamda, Halk Bankası'nın ESKKK aracılığıyla

kaybolmaya yüz tutmuş esnaflara verdiği krediler artırılmalı ve çeşitlendirilmelidir. Örneğin, makine/teçhizat alımında, işletme giderlerinin finansmanında veya hammadde alımında kullanılan kredilere ek olarak (herhangi yaş-cinsiyet vb. şartlar bulunmaksızın) uzun vadeli ve faizsiz “işyeri açma kredisi” kullanılmalıdır. Ayrıca, belediyeler, “meslek edindirme kursları” birimlerinin faaliyetleri genişletmeli ve geleneksel Türk el sanatları üzerine daha fazla yoğunlaşmalıdır. Bu süreçte ilgili eğitimci sanatçıların/ustaların büyükşehir belediyelerinde kadrolu olarak istihdamı, yararlı bir uygulama olacaktır. Öte yandan, tüm büyükşehir belediyeleri tarafından uygun görülen bölgelerde tahsis edilecek mütevazı alanlarda açılan atölyelerde, tüketicilerin canlı olarak bu tür sanatları icra eden ustaları izleyebileceği “Geleneksel Türk El Sanatları Sokağı” oluşturulmalıdır. Diğer taraftan, Uzakdoğu ülkelerinden (özellikle Çin’den) son yıllarda hediyelik eşya adı altında hesapsız ve denetimsiz bir biçimde yapılan ithalat, geleneksel Türk el sanatları ürünleri için büyük tehlike yaratmaktadır. İthal ve yerli ürünlerin arasında satış fiyatları (geleneksel Türk el sanatları aleyhine) ve ürün kalitesi bakımından (geleneksel Türk el sanatları lehine) büyük farklar bulunmaktadır. İthal edilen ürünlerin “el yapımı” olmamasına rağmen, sahip oldukları fiyat avantajı, zarif el sanatları ürünlerimizi, satış rakamları açısından gölgede bırakmaktadır. Ülkemizde ilgili kalite kontrol ve kalite sertifikası veren kamu kurum ve kuruluşlarının, geleneksel el sanatları ürünlerine yönelik bir kalite standardının bulunmaması nedeniyle kalite sertifikalandırmasının yapılmıyor oluşu, bir taraftan tüketici haklarının ihlal edilmesine, diğer taraftan da geleneksel Türk el sanatları ürünlerimizin haksız rekabet ile karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır. Özellikle Uzakdoğu ülkelerinden ithal edilen “hediyelik eşya” ya da “geleneksel sanat ürünleri” olarak nitelendirilen ürünlerin denetlenmesi ve Türk Standartları Enstitüsü tarafından belirlenen standartlara uymayan ürünlerin yurda girişi engellenmelidir.

9. Ülkemizde kaybolmaya yüz tutmuş meslek erbabı sanatkar sayısı oldukça düşüktür. Bu anlamda, sanatkarların sosyal güvenlik primlerinden muaf tutulmasının, merkezi bütçeye etkisi son derece sınırlı olacaktır. Benzer şekilde, ticari bankacılık ve Halk Bankası-ESKKK sisteminin sağlayacağı desteklerin boyutu, toplam krediler içerisinde çok küçük kalmaktadır. Bu nedenle, sadece Halk Bankası değil tüm ticari bankaların, kaybolmaya yüz tutmuş meslek erbabı sanatkarlara uzun vadeli-düşük faizli kredi sağlaması, farklı bir mikro-kredi uygulaması olarak değerlendirilebilir. Burada dikkat

edilmesi gereken nokta, bankacılık sisteminin ilgili sanatkârların mevcut finansal sorunlarını, üretim/hizmet işletmelerinin sorunları ile aynı doğrultuda çözüme ulaştırma yanlılığıdır. Sanatkârların desteklenmesi ve korunması hususu, tarihsel ve kültürel bir sorun olduğu için, sadece mali kaygılarla soruna yaklaşıldığında, ülkemiz açısından orta ve uzun vadede istenmeyen sonuçların ortaya çıkmasına neden olabilecektir.

10. Geleneksel El Sanatları ve Mağazalar Müdürlüğü (GES), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Döner Sermaye İşletmesi Merkez Müdürlüğü bünyesinde, geleneksel el sanatlarımızın araştırılması, geliştirilmesi, üretiminin desteklenmesi, tanıtılması ve pazarlanmasına yönelik çalışmaları yürütmek amacıyla 2005 yılında kurulmuştur. Son derece sıradan ve işlevsiz bir web sitesi aracılığıyla e-ticaret yapmayı sürdüren kurum, Türkiye genelinde 9 mağazası ile tüketicilere doğrudan satış yapmaktadır. Öncelikle etkin bir pazarlama ve satış stratejisi belirlemesi gereken kurumun, doğru konumlama çerçevesinde süratle mağaza sayısını artırması gerekmektedir. Ayrıca, tüm havalimanlarının (özellikle yurtdışı) terminallerinde ilgili konuda mağazalar açılmasında yarar bulunmakta, doğru fiyatlandırma tercihi ve yeterli ürün çeşitliliği ile bu mağazaların desteklenmesi gerekmektedir. Mağazaların ürün seçimi, ürün seçiminin takvimi ve bedellerin ödenmesi gibi hususlar, daha profesyonel ve ticari bir yaklaşım ile etkinleştirilebilir.

5. Araştırmamın Sonuçları ve Genel Değerlendirmeler

Geçtiğimiz yüz yılın son çeyreği, adeta Türkiye'nin sosyal, kültürel ve sanatsal dönüşüme uğradığı, ekonomik ve teknolojik faaliyetlerin yoğunlaştığı bir dönem olmuştur. Aynı dönemde, toplumun tüketim çılgınlığına sürüklenmesinde, teknolojik devrimler ve finans mühendisliği itici güç olmuştur. Ancak, günümüz insanının sınır tanımayan tüketim çılgınlığı ve doyurulamayan satın alma ihtiyacı dahi, geleneksel bazı mesleklerin, dolayısıyla sanatkârların yok olma sürecine girmelerini engelleyememiştir. Başka bir ifadeyle, bireylerin yaşantılarında gözlenen modernleşme ve dönüşme çabaları, insanların günlük hayatta kullandığı araç ve gereçlerden, yaşam alanlarına kadar, bireyin kültür ve sanat hayatına dair tüm tarihsel birikiminin önemini kaybetmesine ve özgünlüğünü yitirmesine yol açmıştır.

Öte yandan, bilindiği üzere UNESCO'nun 17 Ekim 2003 tarihinde kabul ettiği, Türkiye'nin de taraf olduğu "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nin önemli amaçlarından biri, bu mirasın önemi

konusunda yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde duyarlılığı ve farkındalığı artırmaktır. Sözleşme her ülkenin kendi somut olmayan kültürel mirasını geliştirmesini ve başta eğitim ve iletişim kurumları olmak üzere, bütün kültürel aktarım ve süreçlerin değerlendirilmesini de istemektedir (Kutlu 2009: 13-14).

Geleneksel Türk el sanatları ile kaybolmaya yüz tutmuş kültürel ve sanatsal değeri bulunan tarihî meslekleri icra eden sanatkarların, orta ve uzun vadede, ticari anlamda hayatta kalabilmeleri için desteklenmeleri, teşvik edilmeleri ve korunmaları gerekmektedir. Bu çalışmanın amacı, ilgili sanatkarların karşı karşıya oldukları mevcut sorunların tespit ve analiz edilmesinin yanısıra, geleceğe yönelik olası çözüm önerilerinin geliştirilmesi hedefini de içermektedir. Dolayısıyla, bu araştırma aynı konuda hazırlanacak makro plan ve strateji belgelerine girdi oluşturacak temel hususları içermektedir.

Kaybolmaya yüz tutmuş kültürel ve sanatsal değeri bulunan geleneksel meslek erbabı sanatkarlar, çırak veya kalfa çalıştırmaya istekli olmalarına rağmen, mali yükümlülüklerin ağır olması nedeniyle, bir mesleğin devamı için hayati öneme sahip bu istihdam olanağından mahrum kalmaktadırlar. Aynı durum, gençler için de pek farklı görünmemekte, geleceğe ilişkin belirsizlikler nedeniyle, geleneksel mesleklere ve çıraklık sistemine mesafeli durmaktadırlar. Çırak istihdam etmek koşuluyla, sanatkar ve çırak/çıraklarına sigorta prim muafiyetinin sağlanması, sistemin iyileştirilmesi ve çekiciliğinin artırılması için son derece önemlidir.

Sanatkarlar, genelde tek başlarına nadiren bir ya da birkaç çırak vasıtasıyla sürdürdükleri geleneksel mesleklerini icra ederken, “borçlanma” konusunda yeterli bilgi ve birikime sahip olmadıkları için, dış kaynak kullanımına karşı her zaman mesafeli yaklaşmaktadırlar. Bu nedenle, işyeri açma dışında büyük ölçekli sermayelere ihtiyaç duymadıkları için genelde aile ya da arkadaş çevresi tarafından (geleneksel yöntemler!) finanse edilmeyi tercih etmektedirler. Ancak, yüz yüze görüşme yapılan sanatkarların tamamı, son beş yıl içerisinde daha fazla borçlandıklarını (cari giderlerin, hammadde fiyatlarının ve sergi/fuar maliyetlerinin artması nedeniyle) ifade etmişlerdir. Sanatkarların mevcut bankacılık sisteminden daha fazla yararlanabilmeleri için gerek Halk Bankası gerekse özel ticari bankaların mevzuat altyapılarında pozitif ayrımcılık yapılmalıdır. Başka bir ifadeyle, geleneksel el sanatlarında faaliyet gösteren sanatkarların mevcut finansal sistemde yer alan kurum ve kuruluşlardan talep edecekleri kredi, teşvik ve hibe başvuru işlemleri sade-

leştirilmelidir. Bu anlamda, yerel yönetimler, meslek kuruluşları ve kalkınma ajansları bünyesinde ilgili sanatkarlara yönelik proje ve finansman danışmanlık birimlerinin oluşturulması faydalı bir uygulama olacaktır.

İlgili sanatkarların sergi/fuar gibi faaliyetlere katılım desteğinin sağlanması ve yıllık etkinlik sayısının artırılması büyük önem taşımaktadır. Bu süreçte, yerel yönetimler ve üst meslek kuruluşlarının pazarlama, satış ve tanıtım konularında daha aktif rol ve sorumluluk üstlenmeleri (örneğin; geleneksel Türk el sanatları ürünlerinin e-ticaret yoluyla pazarlama ve satışına destek olmak gibi) faydalı olacaktır. Ayrıca, kamuoyunun, geleneksel meslekler ve sanatkarlar hususunda ilgili kurum ve kuruluşların destekleri doğrultusunda, kitle iletişim araçlarıyla bilgilendirilmeleri ve bilinçlendirilmeleri gerekmektedir.

Özellikle, üniversitelerin ilgili bölümlerinin kaybolmaya yüz tutmuş meslek erbabı sanatkarlar ile daha fazla işbirliği yapmaları desteklenmelidir. Ayrıca, ilköğretim ve ortaöğretim seviyesinde, eğitim-öğretim müfredatına “Geleneksel Türk El Sanatları” konulu derslerin eklenmesi ve bu konudaki çıkarıklık eğitim sisteminin gözden geçirilerek yeniden yapılandırılması faydalı olacaktır. Öte yandan, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından verilen “sanatçı” belgelerinin sadece manevi anlam ihtiva etmemesi, aynı zamanda maddi olarak da sanatçıya belirli ölçülerde katkı sağlaması beklenmektedir.

Yüzyılların birikimi Türk kültür mirası, geleneksel Türk el sanatları ve sanatkarlarımızın uzun vadede yok olmaması için kamu kesimi, yerel yönetimler, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları, özel teşebbüsler ve üst meslek kuruluşlarının koordineli ve samimi bir biçimde sorumluluk üstlenmeleri ve daha aktif rol almaları beklenmektedir. Bu kapsamda, ilgili mesleklerin ve sanatkarların ticari sürdürülebilirliğine katkı sağlamak adına kamu kurum ve kuruluşları arasında işbirliği ve üslup birliği sağlayacak koordinasyon merkezi bir yapının bulunmaması, önemli bir eksiklik olarak dikkat çekmektedir.

Teşekkür

Bu makalenin hazırlanmasında ve ilgili projenin gerçekleştirilmesinde değerli katkılarından ötürü, T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Esnaf ve Sanatkarlar Genel Müdürü Sayın Necmettin Erkan başta olmak üzere, Esnaf ve Sanatkarlar Genel Müdürlüğü'nün kıymetli Daire Başkanları ve uzmanlarına en içten dileklerle teşekkürü bir borç bilirim.

Kaynaklar

- Basaran, Fatma Nur ve Özge Kılıç (2014). “Nallıhan İğne Oyalı Bez Dokumacılığı”. *E-Journal of New World Sciences Academy* 9(2): 17-27.
- Bayazit, Murat & Uğur Ceylan & Uğur Saylan (2012). “Geleneksel El Sanatlarının Bölge Turizmine Etkisi: Güneydoğu Anadolu Bölgesi”. *Journal of Life Sciences* 1(1): 899-908.
- Can, Mine (2013). “Geleneksel Türk El Sanatlarının Turizme ve Ekonomiye Katkısı”. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi* 5(2): 259-166.
- Çalışkan, Serkan (2009). *Tarihi Konut İşletmeciliği ve Kültür Turizmi İlişkisi: Beypazarı Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Ekici, Metin (2004). “Bir Sempozyumun Ardından: Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi”. *Milli Folklor* (60): 5-13.
- Gök, Ayda ve Hakan Tuna (2013). “Turizm Pazarlaması Açısından Malatya İlinin Potansiyelinin Belirlenmesi”. *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 15(24): 1-11.
- Göka, Erol (2003). “Bugün: Dünün ve Yarının İlginç Bir Karışımı”. *Türkiye Günlüğü* 75: 87-102.
- Hocaoğlu, Dilek Ayyıldız, Dilek Akbulut ve Dilek Himam Er (2013). “Social and Cultural Transition of a Handcraft by Design and Innovation: The Case of Nallıhan Needle Lacework”. *10th European Academy of Design Conference - Crafting the Future*. İsviç.
- Kahveci, Mücella (1998). “21. Yüzyıla Giderken Geleneksel Türk El Sanatları”. *Folkloristik*, s. 387-397. http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/mucella_kahveci_21.yuzyila%20giderken_geleneksel_turk_el_sanatlari.pdf (15.08.2014).
- Kara, Çiğdem (2011). “Turistik Ticari Halk bilimsel Ürünler ve Beypazarı”. *Milli Folklor* 23 (89): 54-65.
- Kolaç, Emine (2009). “Somut olmayan kültürel mirası koruma, bilinç ve duyarlılık oluşturmada Türkçe eğitiminin önemi”. *Milli Folklor Dergisi* 11 (82): 19-31.

- Kutlu, Muhtar (2009). “Somut olmayan kültürel mirasın korunmasında eğitime yönelik ilk adım: Halk kültürü dersi”. *Milli Folklor Dergisi* 21 (82): 13-18.
- Mercin, Levent (2008). “Geleneksel El Sanatlarını Yaşatma Sorunu ve Bir Çözüm Önerisi: Kent Müzeleri”. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi* 7 (13): 91-96.
- Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı (2012). *TR 83 Bölgesi El Sanatlarının Pazarlanması ve Satışı Pazar Araştırması Raporu*. Yeşil Irmak Havzası Kalkınma Birliği. www.oka.org.tr/Documents/TR83BolgesiElSanatlarinin-PazarlanmasiAraitirmasiRaporu.pdf (15.08.2014).
- Öter, Zafer (2010). “Türk El Sanatlarının Kültür Turizmi Bağlamında Değerlendirilmesi”. *Milli Folklor* 22 (86): 174-185.
- T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Esnaf ve Sanatkar Genel Müdürlüğü (2014). Esnaf ve Sanatkarlar Teşvik ve Destek Sistemi (ESDES) Kurulması Projesi Yurtiçi Mevcut Durum Analizi. *Kaybolmaya Yüz Tutmuş Mesleklerde Faaliyet Gösteren Esnaf ve Sanatkarlara İlişkin Mevcut Durum Analiz Raporu*. Ankara.
- T.C. Kastamonu İl Özel İdaresi (2014). İl Genel Meclisi, Esnaf, Sanayi ve Ticaret, Doğal Kaynaklar Komisyonu. (15.08.2014).
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü (2014). <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR,12750/geleneksel-el-sanatları.html>, (15.08.2014).
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Hayat boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü (2012). İllere göre Geleneksel El Sanatlarımız, Kaybolmuş Sanatlar, Erişim tarihi Ağustos 2014. http://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_08/03050604_gelenekselelsanatları.pdf
- Uygur, Selma Meydan ve Eda Baykan (2007) “Kültür Turizmi ve Turizmin Kültürel Varlıklar Üzerindeki Etkileri”. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi* (2): 30-49.
- Yolcu, Mehmet Ali (2014) “Nevşehir’de Yaşayan Geleneksel Mesleklerin Değişim ve Dönüşümü”. *Turkish Studies- International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 9 (2): 1719-1738.

An Analysis of Disappearing Traditional Turkish Craftsman's Commercial Problems

Kadir Murat Altıntaş*

Abstract

After the second half of the previous century, economies of scale transformed individuals' production and consumption preferences drastically. Subsequently, the traditional professions and the traditional craftsmen who were unable to adjust to the commercial, technological, and cultural requirements of this transformation process disappeared one by one. The aim of this study is to identify the commercial problems of these traditional craftsmen as well as to identify any possible solutions. In this study, within the framework of the Project carried out in a cooperative effort between the Ministry of Customs and Trade and Çankaya University, we used the data and information that were collected from the comprehensive research on a number of traditional craftsmen and disappearing professions. It was found that the traditional craftsmen could not bring adequate promotion, credit and donation, and they lacked information about projects and financial techniques. Moreover, they lacked opportunities to train apprentices, they experienced problems in marketing and advertising, and they had no place of business.

Keywords

Traditional Turkish handicrafts, disappearing professions, traditional craftman, Turkish ancient culture and arts, commercial problems

* Assoc. Prof. Dr., Abant İzzet Baysal University, School of Applied Sciences, Department of Banking and Finance
- Bolu/Turkey
kadiraltintas@ibu.edu.tr

Анализ торговых проблем встречавшихся ремесленниками, находившиеся на грани исчезновения

Кадир Мурат Алтынташ*

Аннотация

Начиная со второй половины прошлого века «экономия от масштаба», созданная автоматическими системами, коренным образом изменила производственные и потребительские предпочтения индивидов. Традиционные профессии и ремесленники, которые не были скорректированы коммерческих, технологических и культурных потребностей, начали исчезать один за другим. Целью данного исследования является анализ торговых проблем традиционных ремесленников, а также установить возможных решений проблем. В этом исследовании, в рамках проекта, выполняемого сотрудничеством между Министерством таможни и торговли и университета Чанкая, используются данные и информации собранные из комплексных исследований некоторой исчезающей профессии и традиционного ремесленника. В результатах, полученных в рамках исследования, наблюдается, что ремесленники были лишены от разных поддержек, не имели достаточную информацию о проекте и финансировании, были проблемы в поддержке маркетинга и рекламы.

Ключевые слова

традиционное турецкое ручное искусство, профессии на грани исчезновения, традиционные искусствоведы, культура и традиция турок, торговые проблемы

* доц. док., университет Абант Иззет Байсал, школа прикладных наук, кафедра банковского дела и финансов - Болу / Турция
kadiraltintas@ibu.edu.tr